Rapportage BGV-conferentie 28 november 2019

Het 13e werk van Herakles: *voortbouwen op bouwstenen*

BGV/AOb
januari 2020
bgv@aob.nl

Februari 2020

Rapportage aan de scholen

Opbrengst van de BGV-conferentie over curriculum.nu

Et nunc?

Herakles paraat tot actie.

Februari 2020

Inhoud

Inhoud 2

Voorwoord 3

Inleiding 4

De BGV-conferentie Het 13de werk van Herakles 5

Programma van de dag 5

Indeling van de tafelgesprekken, *Ronde 1* & *Ronde 2* 5

Ronde 1 De lespraktijk 6

Ronde 1 De V van het V-WO in het gymnasiumcurriculum 8

Ronde 1 Gymnasiale Vorming & Klassieken.nu 9

Ronde 1 en 2 "What the Romans/Greeks really did for us" & De C van cultuur van de oudheid 11

Ronde 2 Eindtoetsing tekstbegrip en taalbegrip 17

Ronde 2 Schoolboeken + raakvlakken & overlap met andere vakken 19

Ronde 2 Eindtoetsing (onderbouw + SE + CE): cultuurbegrip + aansluiting PO & afsluiting klas 3 21

Conclusie en vervolg 23

Thema's voor de tafelgesprekken i

Voorwoord

"De klassieke oudheid is de beste gids voor je blik op hoe de wereld er straks uit gaat zien. Meer dan de laatste twee tot drie eeuwen."
Haroon Sheikh

Als je een oud-gymnasiast uitnodigt om als spreker de conferentie te openen over de gymnasiale vorming van de toekomst, dan past een citaat van hem als opening van de rapportage over deze BGV-conferentie.

Zonder haperen verbindt Haroon Sheikh in zijn openingsspeech de verhalen over mythologische figuren als Talos, Pygmalion, Hefaistos en Prometheus met Artificial Intelligence, zijn werkterrein, en zet hij de reactie van de mensen van nu op een lijn met die uit de oudheid om uit te komen op het spanningsveld waarbinnen we onze reactie bepalen: angst versus ratio.
Communicatie vindt hij daarom van groot belang. Want een grote taalgevoeligheid is nodig om in het intermenselijk contact over grenzen en tussen culturen, in gesprek met de ander te kunnen blijven.
Maar pas veel later na zijn schooltijd zag hij in hoe hij gevoed en gevormd is op zijn gymnasium. En daarmee komt hij terug bij zijn kritische kanttekening die hij verwoordt in een advies aan alle aanwezigen docenten: help de gymnasiast meer bij het openzetten van die deur naar de klassieken. Dan ervaart hij al tijdens zijn schooltijd dat de klassieke lesstof over hemzelf gaat.
Met de conferentie *Het 13de werk van Herakles* heeft de BGV samen met het klassieke veld een eerste stap gezet om te gaan bouwen aan die toekomst met de bouwstenen van Klassieken.nu.

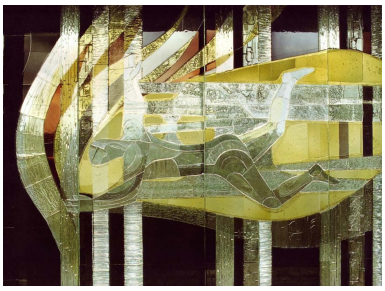

Inleiding

Een van de beleidspunten van de Vereniging Classici Nederland (VCN) is gericht op de vraag hoe we het onderwijs in de klassieke talen bestendig houden gedurende de komende decennia.

De VCN is vanaf de start in 2016 van de door de politiek gewenste onderwijsvernieuwingen (voorheen onderwijs 2032, nu curriculum.nu) actief betrokken bij dit politieke en onderwijskundige proces. Toen bleek dat in de uitvoering van de opdracht van het ministerie OCW geen expliciete aandacht was voor de specifieke belangen van het gymnasiumonderwijs, heeft de VCN een eigen volgteam opgestart.

Het volgteam van VCN kreeg de opdracht de speerpunten voor de gymnasia in de toekomst in kaart te brengen. Hierbij heeft het VCN-volgteam dezelfde procedure gevolgd als de ontwikkelteams van Curriculum.nu. Als overkoepelend resultaat presenteerde het VCN-volgteam op 31 oktober 2019 een eindrapport getiteld 'Selfie met Sappho'.

De Belangengroep Gymnasiale Vorming (BGV) bouwt voort op deze Herculestaak van de VCN met een conferentie op 28 november 2019, *Het 13de werk van Herakles.* Met deze conferentie beoogt zij een aanzet te geven voor een volgende stap: wat betekent het rapport 'Selfie met Sappho' voor de onderwijspraktijk op de gymnasia en de gymnasiumafdelingen? Door met het veld in gesprek te gaan draagt de BGV bij aan het vergroten van het draagvlak, verspreiding van de kennis over de plannen rondom de curriculumherziening en geeft zij het veld gelegenheid om input te geven vanuit de exclusieve expertise van de docent: de dagelijkse onderwijspraktijk.

De BGV-conferentie Het 13de werk van Herakles.

Programma van de dag

13.45-14.00 uur inloop met koffie
14.00-14.15 uur opening
14.15-15.00 uur lezing dr. Haroon Sheikh
15.00-16.00 uur tafelgesprek 1
16.00-16.30 uur theepauze
16.30-17.30 uur tafelgesprek 2
17.30-18.30 uur lichte maaltijd
18.30-19.30 uur afsluitend gesprek met koffie, waarin reacties verzameld worden.

Indeling van de tafelgesprekken, *Ronde 1* & *Ronde 2*

- Ronde 1 *Thema 1*

1 De lespraktijk

- Ronde 1 *Thema 3 + 6*

3 Raakvlakken & overlap met andere vakken
6 De V van het V-WO in het gymnasiumcurriculum

- Ronde 1 & 2 *Thema 4 + 5*

4 "What the Romans/Greeks really did for us"
5 De C van cultuur van de oudheid

- Ronde 2 *Thema 10 + 11*

10 Gymnasiale vorming: beleidsmatig
11 Klassieken.nu: Schoolorganisatorisch

- Ronde 2 *Thema 7 + 8*

7 Eindtoetsing (onderbouw + SE+CE): tekstbegrip
8 Eindtoetsing (onderbouw + SE+CE): taalbegrip

- Ronde 2 *Thema 2 + 3*

2 Schoolboeken
3 Raakvlakken & overlap met andere vakken

- Ronde 2 *Thema 9 + 12*

9 Eindtoetsing (onderbouw + SE+CE): cultuurbegrip
12 Aansluiting PO & afsluiting klas

Ronde 1 De lespraktijk

Vanuit de BGV: Annemieke van der Plaat en Mirjam Verstraelen
Aantal deelnemers: 8

Thema 1: De lespraktijk.

- *Wat heb je nodig om taal en cultuur goed te kunnen integreren in de onderbouwlespraktijk?*
- *Wat heb je nodig om burgerschap goed te kunnen integreren in de onderbouwlespraktijk?*

Burgerschap.

Hoe ga je een 14-jarige leerling leren een goed burger te zijn? Wat mag en wat moet? Alles mag, er is geen keurslijf. Hoeveel tijd gaat dit kosten in de onderbouw? Nog moeilijk te zeggen: integreren in huidige lessen? Welke samenwerking is mogelijk met andere vakken (bv. mentorles, geschiedenis, Nederlands)?
Gevoeld werd door ieder dat burgerschap wel in te passen is, wanneer we kijken naar sommige ethische vraagstukken die in de methodes van de onderbouw aan bod komen. Er is echter te weinig tijd om zelf allerlei materiaal te ontwikkelen en de methodes geven summiere (1 cultuurpagina bij een tekst) of geen informatie (reflectievragen, bronnen). Opgemerkt werd dat het in de bovenbouw veel gemakkelijker is voor docenten burgerschap in te passen. Leeftijd van de leerlingen en beschikbare teksten spelen een rol.

Integratie taal & cultuur

Als docenten moeten we in de onderbouw niet blijven steken in grammatica, maar teksten middels klassieke verhalen ontsluiten via vertaal- <u>én cultuuropdrachten</u>, met als doel om te komen tot begrip van het heden. We stellen vaak al wel vragen aan leerlingen, maar stellen we voldoende vragen en zijn we hiertoe voldoende uitgerust? (bv.: Odysseus daalt af naar de onderwereld. Zouden wij dat ook zo doen?)

Er is behoefte aan ondersteuning en begeleiding op het gebied van:
- niet te sturende vragen en het voeren van een open gesprek
- aanvullend materiaal door uitgeverijen d.w.z. praktische uitwerking van thema's, veel receptievoorbeelden en bronmateriaal (een kennisbank); leidvragen en reflectievragen.
- de mogelijkheid om de oudheid te kunnen aanvliegen via het eigene én via het vreemde (dus vanuit verschillende perspectieven).

Een leerlingenpanel kan wellicht duidelijk maken hoe we kunnen aansluiten bij wat de leerling van nu aanspreekt.

Een collega met ervaring in België geeft aan dat het een nieuwe manier van werken vergt. Er is volgens zijn ervaring meer ruimte voor vrijheid. Vanuit een zelfgekozen thema werken kan helpen. Integreer taal en cultuur hierin en actualiseer.
Punt van zorg is dat leerlingen momenteel met minder (taal)kennis binnen komen en dat dit een groter beroep doet op classici om ze de taal te leren. Het vertaalproces duurt langer. Dit maakt dat er minder tijd is voor integratie van taal en cultuur. Wat hebben we nodig aan het eind van de onderbouw? Een begrippenapparaat en waar ze het kunnen vinden.

Samengevat:

- Werk aan taal- en cultuurverwervingsfase in de onderbouw. Verwarm de leerlingen voor op de bovenbouw.
- Zoek verbinding en integratie met andere vakken (ook een aanbeveling aan secties en schoolleiding; denk aan taaloverleg).
- Zorg voor ondersteuning middels scholing (o.a. over hoe ze een tekst aanpakken en wat we van ze vragen) en meer aanvullend materiaal (SLO, uitgeverijen, Kennislink)

Ronde 1 De V van het V-WO in het gymnasiumcurriculum

Vanuit de BGV:
Gespreksleider: Kim van Strien (contactpersoon voor de BGV vanuit het HB van de AOb)
Notulist: Anne Marie Adriaanse-Teeuw (BGV)
Aantal deelnemers: 10

NB In ronde 1 zijn de thema's 3 en 6 besproken, en in ronde 2 de thema's 2 en 3. Hier volgt het verslag van thema 6. Thema 3 uit ronde 1+2 is samengevoegd (volgt op p. 20-21).

Thema 6: De V van het V-WO in het gymnasiumcurriculum

a) Verzamel uit je lespraktijk voorbeelden waar je met jouw vak bijdraagt aan de ontwikkeling van algemene vakoverstijgende vaardigheden (academische vaardigheden).
b) Wat is academische vorming?
c) Hoe draag je vanuit je vak bij aan deze academische vorming?

De deelvragen van thema 6 zijn niet afzonderlijk besproken, maar over academische vaardigheden en academische vorming is het volgende opgemerkt:

- Een docent op een van de ontwikkelscholen van curriculum.nu vindt de behandeling van academische vaardigheden droevig, want deze worden losgekoppeld van de inhoud: in de onderbouw gebeurt dit veel te theoretisch.
- Academische vaardigheden moet geen apart vak zijn, maar juist vakoverstijgend!
- Verschil aanbrengen tussen behandeling in onder- en bovenbouw: in de onderbouw kunnen beter de executieve functies getraind worden, waarna er bij PO's in de bovenbouw aandacht geschonken kan worden aan een goede vraagstelling, bronvermelding e.d.
- Standplaatsgebondenheid en onderscheid tussen feit en mening (VCN-rapport, p. 17) komen bij Gs en Ne, maar ook bij KT aan de orde.
- Het wantrouwen van lln. in de door andere lln. op latijnengrieks.com geplaatste vertalingen van Latijnse en Griekse teksten is ook een vorm van mediawijsheid!

Conclusie: Afstemming tussen diverse vakken is belangrijk, maar lastig door tijdgebrek. Daarom een oproep aan degenen die vakoverstijgend materiaal hebben liggen, dat gedeeld kan worden: doe dit door het te mailen naar bgv@aob.nl. Dan stuurt de BGV dit door naar alle deelnemers.

Ronde 1 Gymnasiale Vorming & Klassieken.nu

Vanuit de BGV: Math Osseforth en Pepijn Paalvast / Anton Spee (VVG)
Aantal deelnemers: ca. 15

Thema 10: Gymnasiale vorming (beleidsmatig)

a) Welke support kan vanuit SL worden gegeven, opdat curriculum GV ontwikkeld kan worden?
b) Welke support kan vanuit SL worden gegeven, opdat curriculum GV uitgevoerd kan worden?

Thema 11: Klassieken.nu (schoolorganisatorisch)

a) Hoe verbreed je de verantwoordelijkheid voor het gymnasiumcurriculum?
b) Hoe plaats je het gymnasium in je school (kern/keuze)?

Het gesprek start met een voorstelronde. Er blijken in het gezelschap 10 classici te zijn, 2 bestuursleden van de VVG, 5 schoolleiders, 2 afdelingsleiders en een “adviseur klassieke vorming”.
Dat betekent niet, dat er 20 aanwezigen waren: het waren er ca. 15.

De voorzitter (Math O.) begint met wijzen op de literatuurlijst bij het Rapport van het VCN-Volgteam.
I.h.b. wijst hij op De Toren van Jenga. Die toren (= het gymnasium) kan slechts bestaan als de vele bouwstenen in onderling verband staan, maar stort anderzijds niet zomaar in, als je een bouwsteen verwijdert. Ook wijst de publicatie erop, dat het nodig is, dat een lid van de schoolleiding de belangen van het gymnasium behartigt (bij een lyceum).
Ook zeer lezenswaardig zijn de publicaties “De kracht der vanzelfsprekendheid” en “Het geheim van de Blauwe Broer”, die als wegbereider van het Rapport van het Volgteam gezien kunnen worden.

Perspectieven op bouwstenen

De bouwstenen in het Rapport (en dus ook de Grote Opdrachten) zijn te groeperen in twee categorieën: eerst cognitie-bouwstenen en dan perspectivistische bouwstenen (ofwel bouwstenen die bijdragen aan de persoonsvorming).
Onverlet de waarde van de cognitie-bouwstenen, lijken zij meer middel dan doel: zij staan in dienst van de tweede categorie.
Die tweede categorie lijkt nu bovenop de leerdoelen uit de eerste categorie te komen, terwijl het examen toch de eerste categorie toetst; er dreigt dus tijdgebrek, want de lestijd neemt niet toe.

Implementatie

Hoe de leerdoelen van de tweede categorie getoetst (en dus gevalideerd) moeten/kunnen worden, is onduidelijk. Het implementeer je dat in het PTA en in het bevorderingsbeleid? Bij KCV speelde die problematiek ook. Genoemd worden portfolio's, of geen cijfer geven, maar slechts "voldoende" te eisen.
Ook wordt erop gewezen, dat het voorgestelde programma niet gezien moet worden als "cognitie + persoonsvorming", maar meer als "persoonsvorming door cognitie". Bepleit wordt, genoemde problemen op te lossen door het examen af te schaffen.
Daar wordt tegenovergesteld, dat de examenstof juist "leuk" (=waardevol) is.
De voorzitter wijst erop, dat door samenwerking tussen de vakken nog veel tijdwinst kan worden geboekt. Zulke samenwerking is een uitgangspunt van curriculum.nu. Velen ervaren samenwerking tussen vaksecties echter als lastig.
Op veel scholen ontbreekt ruimte om samenwerking te komen, hoewel ontwikkeltijd in de CAO is opgenomen. Op andere scholen daarentegen is interdisciplinair overleg juist geïnstitutionaliseerd.
Dat kan bijvoorbeeld in weken waarin door reizen of projecten het reguliere lesrooster niet gehandhaafd kan worden.

Terzijde wordt nog opgemerkt, dat leerlingen op gymnasiale afdelingen gemotiveerd zijn voor de KT, terwijl dat op zelfstandige gymnasia minder het geval zou zijn. BGV-onderzoek heeft aangetoond, dat dat niet het geval is. Wel is de selectie op gymnasiale afdelingen sterker. De docent moet (in beide gevallen) de waarde der KT "darstellen".

Ronde 1 en 2 "What the Romans/Greeks really did for us" & De C van cultuur van de oudheid

Vanuit de BGV: Johan Splinter
Notulist: Mannus Goris
Aantal deelnemers: 2 x 15

Thema 4: "What the Romans/Greeks really did for us"

a) Welke 'klassieke' vormingsthema's zie je graag opgenomen in een gymnasiumcurriculum?

Thema 5: De C van cultuur van de oudheid

a) met welke vakinhoudelijke concepten willen we de gymnasiast in aanraking laten komen?
- Historische concepten
- Kunst-culturele concepten
- Filosofische concepten

NB *in de discussies liepen thema's en concepten veelal door elkaar: een thema werd vaak toegelicht met begrippen/concepten die centraal staan in zo'n thema.*

Als introducerende werkvorm werd per vraag ingezet: denken-delen-uitwisselen: eerst individueel zelf thema's en concepten bedenken en op een eigen post-it schrijven, dan in duo's uitwisselen en per duo er twee kiezen uit de bedachte thema's en concepten kiezen en inbrengen.

Terminologie: vormingsthema & concepten

De discussieleider en ik constateerden dat het concept 'klassiek' vormingsthema bij de deelnemers niet bekend is, en een abstractiegraad heeft die je ook niet in twee zinnen zo toelicht dat de deelnemers ermee aan de slag kunnen. Eveneens geldt dat voor de termen 'historische, kunst-culturele, filosofische-theologische concepten'. Het is een andere benadering van vakinhouden dan veel docenten gewend zijn. Voorbeelden van operationalisaties zouden het denken meer gestimuleerd hebben in een richting die de BGV waarschijnlijk wilde. Misschien ook wel een onderwerp voor een studiebijeenkomst(je). Want een opsomming van thema's en concepten met toelichting en korte concretiseringen zou het denken over inhouden richting curriculum.nu erg stimuleren en op weg helpen.

NB De discussies van de eerste en tweede groep zijn bij elkaar gebracht: als genoemde thema's en concepten bij elkaar aansluiten, zijn deze in het verslag bij elkaar gezet. Tijdens de discussies werden ook zorgen geuit. Die staan aan het eind van het verslag.

Vraag 1: "What the Romans/Greeks really did for us" met de vraag:
Welke 'klassieke' vormingsthema's zie je graag opgenomen in een gymnasiumcurriculum?

Inhouden van maatschappelijke aard.

a. Politiek denken:
Met als kernbegrippen: democratie en debat als essentiële motor ervan. Daarin komen dan ook rechtsgelijkheid en rechtsongelijkheid voor de verschillende leden van de samenleving aan de orde: wie mogen er meedoen met het debat? Is er een echte vrijheid van spreken en meningsuiting? Wanneer en door wie wordt die beperkt? Vanwege het debat is de kunst van het overtuigen met als kern 'retorica' misschien wel een klassiek vormingsthema.

In zo'n thema 'politiek denken' is een mogelijke verdere probleemstelling in hoeverre mensen een eigen individueel standpunt over iets maatschappelijks en politieks mochten hebben en verwoorden. Dat is in moderne samenlevingen 'gewoon' mogelijk en kan een uitgangspunt zijn voor een vergelijking tussen oudheid en nu zijn. Dan kan ook het principe van relativering van je eigen positie ter sprake komen: je hebt het niet alléén voor het zeggen en je hebt voor samen leven in een maatschappij en een politiek systeem steeds de uitdaging om zaken met anderen samen aan de orde te stellen als je wilt dat je mening ertoe doet. Op dergelijke thema's en dergelijke concepten is er goed aansluiting te vinden bij andere vakken (burgerschap!).
Aristoteles' karakterisering van een mens als ζῳον πολιτικον is als aanknopingspunt genoemd.

b. het begrip machtsvorming:
Op welke wijze ontstaat macht? Die vraag kan als leidraad dienen voor tekstkeuzes uit de Griekse en Romeinse tijd. In de Griekse tijd eerst binnen poleis: bv aan de hand van vergelijking democratie – tirannie en machtsvorming door verbonden tussen poleis. En daardoor kunnen verschillende denkbeelden ter sprake komen over de rolverdeling burger – staat in verschillende vormen van machtssystemen (democratie – tirannie bv, waarden en normen met betrekking daartoe): wat is het juiste gedrag in het ene systeem en wat in het andere? Wat is gerechtigheid in elk van beiden? Er werd in dit kader verwezen naar het examenpensum Grieks van vorig jaar. Vanuit andere vraagstellingen had er dieper op de achterliggende waarden en normen qua macht, gelijkheid, ongelijkheid enz. ingegaan kunnen worden met mooie actualiseringen in hedendaagse, (inter)nationale politiek.

Onder dit thema werden ook begrippen genoemd als 'imperium', 'leger', imperialisme. De Griekse historie levert natuurlijke mooie voorbeelden van de wijze waarop een heerser zich nog machtiger kan maken en de ongelooflijkheid van de omvang van een rijk: Perzen

met hun inzet om na Ionië het Griekse vasteland te willen onderwerpen en de intense weerstand van dé Grieken tegen zo'n situatie. De analyse van zo'n situatie is vaak niet expliciet genoeg, schiet tekort of ontbreekt en dan is er in de lessen ook niet een aanknopingspunt voor actualisering.
Ook de ombouw van de Romeinse samenleving richting keizerrijk is een mooie invalshoek voor zo'n thema, is gezegd.

c. exclusief – inclusief denken

In de oudheid zijn er vele vormen van exclusief denken en exclusief handelen van mensen t.o.v. mensen: de positie van vrouwen, van vreemdelingen, van slaven, van armen en rijken. Het fundamentele onderscheid burger – niet burger heeft de hele oudheid geduurd. Maar ook het culturele onderscheid bij de Grieken tussen βάρβαροι -Ἕλληνες is een belangrijk item binnen zo'n thema. Wat zijn criteria voor dat onderscheid? Ook in de Romeinse tijd zijn er die vormen van exclusief denken. Langzamerhand komt er uit machtspolitieke overwegingen een versoepeling daarin en is er enige vorm van integratie: andere volkeren opnemen in burgerschap, religies van andere volkeren 'toelaten' – zo zijn de geuite associaties. Als focus is de omgang met vreemdelingen een mooi aanknopingspunt voor actualisering.
Deze exclusief – inclusief polen kunnen ook ter sprake komen bij bv het verhaal van de 'bolletjes'-mensen in het Symposium. En ook de vraag of er goede en slechte pederasten zijn of alleen maar slechte. Actualiserend: er wordt ook gerefereerd aan de stichting Martijn en de voorvechters ervan.
In dit thema worden herhaaldelijk concepten als 'gemeenschap, samenleving', 'respect voor anderen', 'standplaatsgebondenheid', 'integratie', 'traditie en de waarde ervan' genoemd.

d. thema religie – mythologie – godsbeelden

De beleving van het goddelijke, het bovenmenselijke door Grieken en Romeinen komt meestal alleen impliciet ter sprake in de behandeling van mythen en de rituelen en tempelbouw; meer dus het resultaat van die beleving. In het curriculum kan het religieuze als 'betekenisgever' van leven en dood ook expliciet met gymnasiasten onderzocht worden door de mythen en uitwerkingen daarvan in drama's op dat punt te bestuderen. Welke waarden en normen zitten erin 'verpakt' die het gedrag van mensen 'sturen'? En daaraan gekoppeld vanwege de mogelijkheden van actualisatie: is er in de oudheid sprake van integratie van andere religies/cultussen in de eigen?
Je kunt hieraan concepten 'goed' en 'kwaad' koppelen, ethiek die al of niet 'bekrachtigd' wordt door religie en de verhalen/ mythen over straf en beloning.

e. thema geluk

Het concept 'geluk' is in de oudheid door filosofen en door dramaschrijvers onderzocht: wat maakt nu écht gelukkig? En wat is dat: 'echt gelukkig'? Is dat alleen voor één ogenblik of is duurzaamheid ervan een essentieel criterium? Wat is nou écht waardevol voor mij

en voor de rest van de wereld? Hoe moet je handelen om geluk te verwerven? In dit kader wordt ook de culturele setting genoemd die als 'shame-culture' gekarakteriseerd wordt tegenover 'guilt-culture'. Kennisverwerving over de cultuur van de oudheid kan een basis leggen voor vergelijking met onze moderne cultuur/culturen: in hoeverre is er nú sprake van 'shame-culture' en wat helpt het ons/mensen als ze zich daarvan bewust zijn en in hoeverre blokkeert die 'shame' mensen?

f. thema kritisch denken - waarheid – mening

Het vertalen en analyseren van teksten brengen de leerlingen in contact met bronnen over vele aspecten van de cultuur in de oudheid. Ze geven informatie erover en bij de analyse is het vormend om met hen de woordkeuze en retorische middelen te doorgronden en de subjectiviteit van de informatie vast te stellen en eventueel ook het persuasieve karakter.

Ook wordt in dit kader gezegd dat een behandeling van het thema aan de hand van filosofische teksten een vast onderdeel in het curriculum moet zijn bv aan de hand van de vergelijking van Dé Grot van Plato.

Dit thema is ook een hoeksteen voor 'academische vorming' genoemd. Het bewerkstelligt een houding die leerlingen de ogen opent en de relativiteit van informatie voorhoudt en ook openheid voor andere meningen doet ontstaan.

g. thema continuïteit en discontinuïteit van verbeelding

Er is een grote hoeveelheid 'beelden' over de oudheid beschikbaar: teksten, beeldende kunst, bouwkunst. Die 'beelden' zijn representaties van 'mentale' patronen: godenwereld, beleving van de werkelijkheid/de wereld en de waarden van een gemeenschap. En vanwege de receptie van de antieke cultuur is er sprake van een continuïteit van veel aspecten ervan en brengt vergelijking van de verbeeldingen een nog rijker lesinhoud. Die constatering is al veelal praktijk.
Je kunt er nog een benadering van 'verbeeldingen' aan toevoegen; een die ingaat op de analyse: "Waarom ziet het zo uit als het uitziet? En welke keuze(n) heeft een maker/kunstenaar gemaakt en waarom juist deze?" Die kan een aansluitingspunt voor actualisatie geven voor moderne leerlingen die helemaal in een beeldcultuur leven: foto, film, games, serie, app, enz. enz. Leerlingen kunnen met zo'n benadering ook in hun eigen leven, bestaan, (sub)cultuur aan de slag en zich in hun eigen creativiteit erdoor laten inspireren.

h. receptie(-geschiedenis) met focus op:

- waarom is juist dit cultuurelement (mythe, toneelstuk, gebouw, literatuur, enz.) overgebleven?
- wat is de betekenis ervan in latere tijden? Wat voor waarden vertegenwoordigt het die nu ook van belang zijn?

- welke inspiratie biedt het ons in deze tijd? Waarom lezen we die tragedie, dat verhaal nog steeds?

De laatste vraag wordt -zo geeft men toe – meestal niet expliciet gesteld aan de leerlingen. Zou wel moeten. En enkelen zijn blij dat de theatergroep Aluin vaak in die lacune voorziet. Zowel in de uitvoering als het nagesprek komen dergelijke vragen aan de orde.

De receptie(-geschiedenis) wordt als een essentieel element in het curriculum beschouwd, ook als een soort legitimatie van ons onderwijs.

i. Academische, brede vorming

Deelnemers benadrukten dat het curriculum klassieke talen de leerlingen ook uitdaagt tot accuratesse in formuleringen, een historisch bewustzijn, filosofisch denken, het belang van een hoeveelheid kennis, kritische reflectie, een moed om geen onderwerp te schuwen bij het denken over de werkelijkheid / wereld.
Zij zien bij gymnasiumleerlingen ook een grotere bereidheid om zich in te zetten voor het grotere geheel, waarschijnlijk ook vanuit een grote nieuwsgierigheid; te zien in deelname aan medezeggenschapsraad, (open) podiumoptreden enz. Ze lijken meer zelfvertrouwen te hebben om voor hun betrokkenheid en mening en hun creativiteit uit te komen.
Zij constateren ook dat de gymnasiasten eerder afwijkend gedrag van medeleerlingen vanwege autisme o.i.d. accepteren en ermee weten om te gaan.

j. reeks concepten....

Niet in een context geplaatst: er worden genoemd:
machtsvorming,
positie van de vrouw,
opvoeding (niet verplicht onderwijs),
bron (= teksten en beelden en andere cultuurelementen als basis gebruiken voor onze beeldvorming),
geschiedschrijving,
intertekstualiteit,
archeologie als (werd gekoppeld aan evt. Indiana Jones),
imperialisme,
lichaam-ziel,
betekenis van het leven,
traditie,
geluk,
poëzie als gelaagde bron van onderzoek van mensen (gevoel, niet en wel welbevinden enz.) in de oudheid.

Het wordt als een welkome aanvulling aan de syllabus beschouwd worden als daarin historische, culturele, filosofisch-theologische concepten genoemd worden die tijdens het interpreteren van teksten en beelden aan de orde kunnen/moeten komen: als suggesties

of als verplichte curriculumelementen die daardoor ook in de toetsing geoperationaliseerd worden. Dat zou de behandeling inhoudelijker maken, zeker als in het CE er ook vragen over gesteld worden.

Zorgen

- moet elke tekstbehandeling nu thematisch worden? “Ik hoop het niet want dan wordt zo’n tekst zo alleen maar vanwege dat ene thema behandeld. En het is nu net zo verdiepend bij onze teksten dat ze op verschillende lagen en vanuit verschillende invalshoeken waardevol voor ons zijn. “Dus oproep aan de uitgevers: niet alleen thematische boeken graag.”
- gaan de CE’s nu dan echt veranderen naar meer inhoudelijke behandeling? Hoe worden de docenten ervan op de hoogte gesteld, opdat ze met hun onderwijs ermee aan de slag kunnen?
- komt er echt een inhoudelijke sturing in het pensum zodat docenten zich niet meer vrij erbij voelen?
- een echt inhoudelijke benadering en behandeling van het Symposium (pensum van dit jaar) zou gebaat zijn bij het opnemen van grotere gehelen in vertaling; zelfs evt. ten koste van een deel Griekse tekst. Ook nu weer te veel hapsnap... waardoor leerlingen het zicht op het geheel verliezen en de waarde van de inhoud te weinig kunnen pakken...!

Hora est.

Ronde 2 Eindtoetsing tekstbegrip en taalbegrip

Vanuit de BGV: Annemieke van der Plaat en Mirjam Verstraelen
Aantal deelnemers: 12
N.B.: thema 9 (toetsing cultuur) is kunstmatig losgetrokken in verband met groepsgrootte, komt in het gesprek toch ook aan orde.

Thema 7: Eindtoetsing (onderbouw + SE + CE): tekstbegrip

Eindtoetsing (onderbouw + SE + CE): tekstbegrip: wat wil je daarin veranderd zien kijk naar bouwstenen/grote opdrachten.
a. Wat is toetsbaar?
b. Hoe dan?
c. Wat is haalbaar?

Thema 8 Eindtoetsing (onderbouw + SE + CE): taalbegrip

Eindtoetsing (onderbouw + SE + CE): taalbegrip
a. Wat is toetsbaar?
b. Hoe dan?
c. Wat is haalbaar?

Er is besproken: Welk aandeel wil je geven aan vertalen, tekstbegrip en cultuur? Wat is in een toets een goede verhouding? Je hoeft niet cultuur en taal te integreren (een losse cultuurtoets mag in OB)
Men is het eens over: Wat je toetst moet in verhouding staan tot het geleerde. Niet alles hoeft getoetst te worden. Toetsvragen over eigen argumentatie kunnen. Je beoordeelt vaardigheden (formuleren, argumentatie). In OB moet je klein beginnen. (bv: Dido en Aeneas – vreemdelingenbeleid nu).

Wat hebben we nodig?

- Meer expertise, o.a. over toepassings- en reflectievragen als onderdeel van een eindtoets.
- Als we reflectie als nieuwe vaardigheid hebben, dan moeten we deze ook toetsen.
- De eindtermen voor de OB moeten we vernieuwen waarbij (vragen over)
- cultuuruitingen worden opgenomen. Een andere verdeling van taal, tekst en cultuur is nodig (gezien grote opdrachten en bouwstenen). Pas daarna zijn nieuwe eindtermen voor examen aan de beurt. Er moet worden terug geredeneerd en vanaf de onderbouw worden opgebouwd.
- Laten SLO en vakdidactici concreet worden: er is veel onderzoek gedaan de laatste jaren naar de proefvertaling, woordenschat, vertaalstrategieën. Er moet meer/ een doorlopende lijn komen in wat we ze willen meegeven en hoe je dat toetst (t.a.v. perspectivische lenigheid). Stel criteria op. Denk na over: we willen dat de leerling kan

... bv. formuleren, cultuuruitingen kan herkennen en hierop kan reflecteren, komen tot een abstract denkniveau middels andere vragen bij teksten (– koppelen aan bouwstenen)

- CVTE: Onderzoek hoe leerlingen de vertaal- vergelijkvraag doen. Laat minder tekst vertalen op CSE. Voeg ander soort vragen toe in CSE; eventueel bij proefvertaling (minder regels vertalen dan; ze komen niet tot close reading nu; te veel tijd kwijt met vertalen)?
- Wat heeft de leerling nodig om een tekst te begrijpen: bv. langere inleiding op een tekst.
- Hoeveel woorden moeten ze kennen? Hoeveel teksten als pensum in BB?
- Een nieuwe Pinkster à la Grieks woordenboek Eisma wordt wenselijk geacht.

Ronde 2 Schoolboeken + raakvlakken & overlap met andere vakken

Vanuit de BGV: Kim van Strien (contactpersoon voor de BGV vanuit het HB van de AOb)
Notulist: Anne Marie Adriaanse-Teeuw (BGV)
Aantal deelnemers: 10

Thema 2: Schoolboeken

a) Zoek voorbeelden van concretisering van de bouwstenen in je eigen lesmethode.
b) Wat moeten schoolboekmakers aanleveren, opdat jij in de klas aan de slag kunt met de Bouwstenen en Grote Opdrachten?

De deelvragen van thema 2 zijn niet afzonderlijk besproken, maar over concretisering van de bouwstenen in schoolboeken is het volgende opgemerkt:

- Minerva biedt nu al te veel ruimte; je moet meer selecteren en een eigen visie ontwikkelen.
- Bij SPQR is er een verschuiving van kwalitatief goede teksten naar actualisering, dus schoolboekmakers moeten meer kwaliteit aanleveren!
- Lingua Latina (Hans Ørberg, ADDISCO) is grammaticaal en tekstueel perfect, maar actualisering moet je zelf doen.
- Met Disco gaat differentiëren prima!
- De Bouwstenen bevatten niet veel nieuws; de inhoud behandelen we al.
- Burgerschap lijkt wel nieuw, maar veel komt impliciet al aan bod bij cultuur.
- Het is wel goed om eens expliciet op te sommen wat je aan burgerschap doet.
- Lln. houden niet zo van expliciteren, maar gaan liever direct aan de slag.
- Expliciete leerdoelen kunnen lln. wel helpen om te weten wat ze op een bepaald moment moeten kennen en kunnen.
- Kaderen is goed, maar er moet wel genoeg speelruimte overblijven.
- We ervaren genoeg ruimte, ook in Grote Opdrachten en Bouwstenen, maar lln. hebben behoefte aan een soort metacognitie.
- Er is veel consumentisme: lln. doen steeds minder zelf!
- Hoe kunnen we lln. trainen om zelf na te denken?
- Lln. reageren liever anoniem; de vraag 'wat vind je ervan?' levert geen antwoorden op …
- Een directielid ziet bij lesbezoeken steeds minder gesprek met lln. in de les (oorzaak: lerarenopleidingen leggen nadruk meer op (les-)vorm dan op inhoud).
- Klassikaal lesgeven blijft belangrijk voor contact met lln. en om op hen in te spelen.

Thema 3: Raakvlakken & overlap met andere vakken

a) Vergelijk verschillende schoolvakken op de raakvlakken & overlap mbt vakinhoudelijke eindtermen (inhoud & vaardigheden).
b) Wat kunnen we met deze raakvlakken & overlap in ons onderwijs?

Ook de deelvragen van thema 3 zijn niet afzonderlijk besproken, maar over raakvlakken en overlap met andere vakken is het volgende opgemerkt:

- Lln. klagen dat ze bijvoorbeeld het begrip 'renaissance' bij diverse vakken samen "-tig keer" behandeld krijgen.
- Een voormalig docent Geschiedenis, die nu Nederlands geeft, vindt het een uitdaging om bij de behandeling van 'renaissance' in klas 5 geen herhaling van de uitleg van collega's van andere vakken te geven, maar de lln. juist dwarsverbanden te laten zien.
- Ontschotten is inderdaad erg belangrijk.
- Toch levert dit geen tijdwinst op binnen de les, en komen docenten ook vaak in tijdnood door de vermindering van het aantal lesuren bij KT.
- Tijdnood kun je opvangen door keuzes te maken: niet de hele geschiedenis van de tragedie behandelen, maar wel #metoo en positie van vrouwen; wel laten zien hoe scanderen werkt, maar geen actieve beheersing vragen.
- Raakvlakken en overlap worden veel duidelijker als er binnen vakken die deels dezelfde onderwerpen behandelen, ook dezelfde terminologie gebruikt wordt.
- Ook hierbij last van tijdgebrek: als je weinig tijd hebt, is het lastig om verschillen tussen gebruikte terminologie glad te strijken; toch is er een school die een grammaticakaart op 1 A4 ontworpen heeft, met daarop de bij de diverse talen gebruikte termen gladgestreken.
- De KT raken alle domeinen! Ook bèta: systematisch analyseren en verbanden zien.
- Voorbeelden van vakoverstijgende activiteiten:
  - klassieke toneeluitvoering voorbereiden in klas 3 (deels in les, deels in vrije tijd): door uiteenlopende taken (ook decor e.d.) worden talenten van lln. op allerlei gebieden zichtbaar;
  - PWS: wat het onderwerp ook is, elke gymnasiumleerling moet minimaal 1 paragraaf wijden aan de link tussen dat onderwerp en KT;
  - vakoverstijgend beroepskeuzeproject in klas 4 (1 lesuur in de week): een onderwerp dat te maken heeft met je huidige studiekeuze, koppelen aan KT (bijv. hersenen, psychologie, wiskundige symbolen, kunst);
  - mondeling Ne: een boek kiezen uit een lijst met romans met klassieke motieven; bij het mondeling zitten een neerlandicus en een classicus);
  - geïntegreerd grammaticaonderwijs: in de 2e helft van klas 2 en de 1e helft van klas 3 is er een planning per week, waarin de uitleg van de grammatica bij KT wordt gekoppeld aan die bij Ne en MVT.

Ronde 2 Eindtoetsing (onderbouw + SE + CE): cultuurbegrip + aansluiting PO & afsluiting klas 3

Vanuit de BGV: Math Osseforth en Pepijn Paalvast / Anton Spee (VVG)
Aantal deelnemers: 11
(8 classici, 1 afdelingsleider en 2 docenten van andere vakken.)

Thema 12: Aansluiting PO & afsluiting klas 3

a) Wat bied je een basisschoolleerling, opdat hij gymnasiale vorming als doorlopende leerlijn ervaren kan?
b) Visualiseer de 'bagage' van de gymnasiast eind klas 3 door bij elke bouwsteen concrete tussendoelen te formuleren.
c) Wat hebben we de gymnasiast in elk geval mee willen geven aan het einde van klas 3?

Docenten van het PO weten i.h.a. weinig van het gymnasium. Voor leerlingen en ouders is er vaak voorlichting. Voor de advisering door het PO verstrekken sommige gymnasia "plaatsingswijzers". Na leerjaar-3 geven de VO-scholen i.h.a. feedback naar het PO over hun oud-leerlingen.

Eind leerjaar-3 is een belangrijk keuzemoment en de doorstroomsnelheid telt als belangrijk kwaliteitskenmerk in de inspectierapportage.
Hoe verzorg je, dat leerlingen dan voldoende zicht hebben gekregen op de vakinhouden en het belang ervan om verantwoord te kunnen kiezen? Welke "competenties" moeten ze dan hebben verworven?
Hoe toets je de perspectivistische bouwstenen? Dat probleem raakt alle vakken, niet alleen KT.

Een vertegenwoordiger meldt, dat op haar school in het bevorderingsbeleid leerlingen al gauw bespreekgeval zijn, zodat ook de attitude van de leerling meegewogen kan worden bij de bevorderingskwestie of de profielkeuze. Dat heeft toch met persoonsvorming te maken.

Thema 9: Eindtoetsing (onderbouw + SE + CE): cultuurbegrip

a) Wat is toetsbaar?
b) Hoe dan?
c) Haalbaar?

Men vreest, dat door de invloed van het examen de meetbare talige bouwstenen het zwaarst gaan wegen; ook i.v.m. tijdschaarste[1]. Het SE (50% van het examen) zou gebruikt kunnen worden om de imponderabilia te wegen(!), maar scholen gebruiken het SE als voorbereiding op het CE.

In curriculum.nu wordt herziening van het examen ook aanbevolen. Men vreest echter een patstelling: het examen verandert pas, als het curriculum is veranderd en het curriculum verandert pas, als het examen is veranderd.
De examenbundel is vaak veelbelovend, maar het examen zelf valt dan tegen. Dat hangt ermee samen dat het Cito voor meetbaarheid staat. Het examen geheel aan de school laten (zoals in Vlaanderen) heeft ook bezwaren.
Slagingspercentages zijn belangrijk, maar het VO mag niet versmald worden tot examentraining.

[1] Er is veel "dubbeling" op scholen, bijv. het grammaticaonderwijs bij elke taal. Daar kan samenwerking tijdbesparend werken. Op een school worden klassieke tragedies behandeld bij levensbeschouwing!

Conclusie en vervolg

Het onderwerp van de BGV-conferentie *over curriculum.nu* eind 2019 is geen gemakkelijk onderwerp. Het traject is doorlopen tot de laatste bocht.

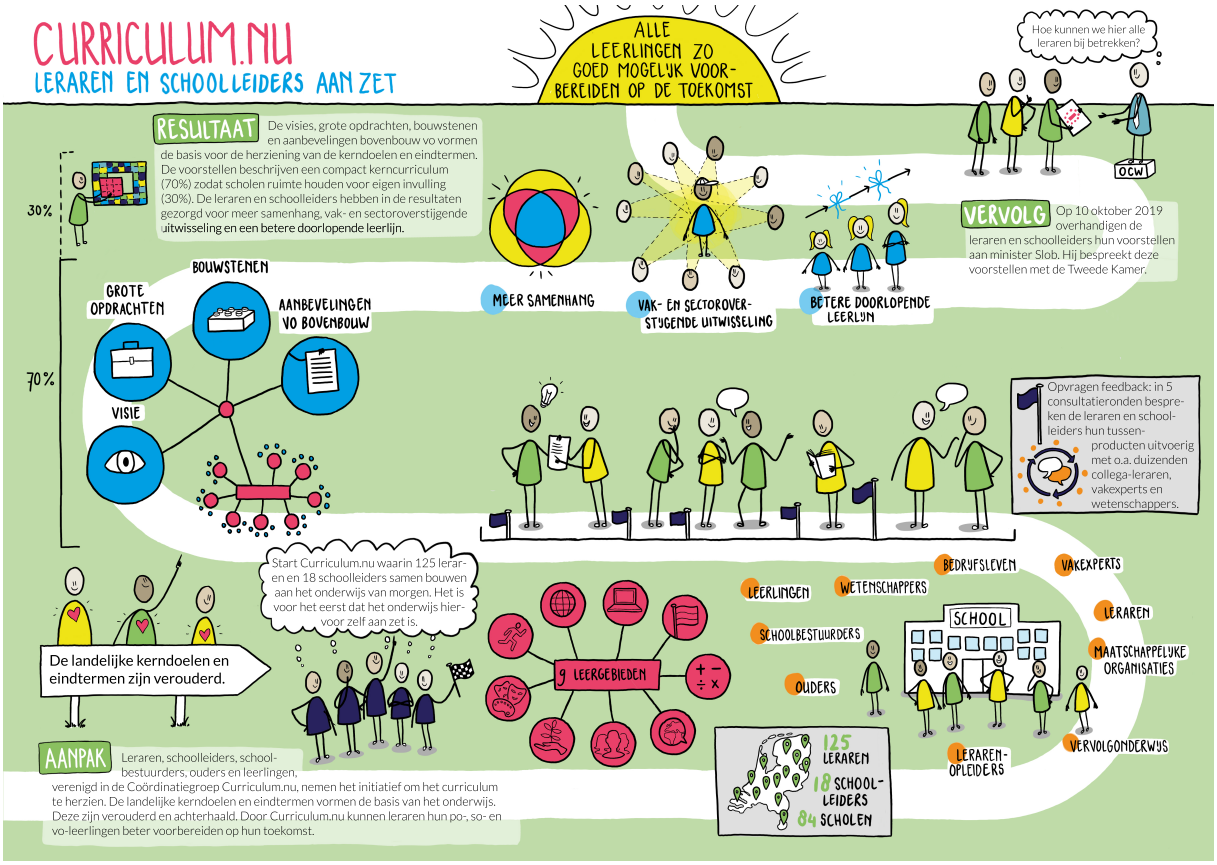

Op 10 oktober boden de ontwikkelteams hun visie, grote opdrachten en bouwstenen aan aan de minister van OCW. Op 31 oktober volgde het bestuur van de Vereniging Classici Nederland met het werk van het klassieke volgteam en bood zij het eindrapport *Selfie met Sappho* met daarin voor de klassieke talen de visie, grote opdrachten en bouwstenen aan. Daarmee is fase 1 van het traject *curriculumherziening* afgerond.

De AOb peilde na de presentaties in oktober haar leden en kwam met een kritische reactie, onder meer:

"In de open opmerkingen uiten mensen zich kritisch over curriculum.nu. Het lerarentekort en de werkdruk zijn veel urgenter. Deze problemen maken dat mensen grote veranderingen in het curriculum niet haalbaar en wenselijk vinden. Er is behoefte aan rust i.p.v. vernieuwing. Wat betreft de plannen mist men de wetenschappelijke onderbouwing en het draagvlak en is men niet overtuigd van nut en noodzaak ervan.

Er is veel kritiek op de leergebieden: de beschrijving in leergebieden sluit niet aan bij de situatie in het po en in het vo is er behoefte aan duidelijke herkenbaarheid van de vakgebieden en aandacht voor vakkennis. Basale kennis en vaardigheden zijn essentieel, zowel in po als in vo.

In de voorstellen is er teveel aandacht voor 'vage vaardigheden'. Een aantal vakken komt onvoldoende terug in de leergebieden (bijv. maatschappijleer) of is niet goed onder de leergebieden geplaatst (bijv. klassieke talen, filosofie, aardrijkskunde)."

Bron: https://www.aob.nl/wp-content/uploads/2019/11/Rapport-Curriculum.nu-2019-11-definitief.pdf

In reactie daarop wordt aangevoerd dat in het voorjaar van 2017 brede overeenstemming was dat het onontbeerlijk was dat het curriculum geactualiseerd zou worden. En die aanpassing moest geen ad hoc karakter hebben, maar integraal en in samenhangend aangepakt worden. Daarnaast geeft zij aan dat:

"De opbrengsten van de ontwikkelteams zijn geen kant-en-klare kerndoelen, eindtermen of lesmethodes. De opbrengsten vormen een solide basis voor kerndoelen en eindtermen.

Dan de inhoud: deze is nog niet af. De voorstellen zijn de basis voor de herziening. In een volgende fase, na politieke besluitvorming, worden deze uitgewerkt naar kerndoelen. Leraren kunnen daar weer volop over mee praten."

Bron: https://www.curriculum.nu/actueel/reactie-op-het-bericht-van-de-aob/

Veel is dus nog ook onduidelijk over de inhoud van het nieuwe curriculum, het draagvlak binnen het po en vo, de politieke koers en besluitvorming, en het vervolg: de praktische implicaties. En de behandeling in de Tweede Kamer moet nog plaatsvinden.

De BGV heeft met haar conferentie constructief willen bijdragen aan de behandeling in de Tweede Kamer op 5 maart 2020. Een groep van ca. 50 man meestens classici – een kleine 5% van de klassieke achterban –, maar ook docenten van andere vakken en schoolleiders is aan de hand van een 12-tal thema's in gesprek gegaan over juist die praktische implicaties. Her en der klinkt zorg door het beroep dat op de vakdocent wordt gedaan. Curriculumontwikkeling vraagt een serieuze tijdsinvestering, maar ook kennis en specifieke vaardigheden. Classici geven dan ook aan dat ze hierin ondersteund willen worden door experts, de vakdidactici en vakexperts.
Toch zien zij ook kansen om via het geactualiseerde integrale en samenhangende curriculum ruimte krijgen in de scholen om voor het gymnasium dat curriculum specifiek in te kleuren en zo uitvoering te geven aan de adviezen van de Verkenningscommissie (2010) en de Gouden Standaard (2014). De in die beide documenten nagestreefde Gymnasiale Vorming impliceert immers al een integraal en samenhangend curriculum waarmee niet alleen het centraal eindexamen gehaald wordt, maar ook de doelstellingen van de vormende waarde van de schoolvakken Griekse en Latijnse talen en cultuur.

Door de grote en inhoudelijk zeer waardevolle respons op onze vragen door meerdere geledingen binnen de scholen ontstaat er nu een beeld van de visie van het veld op de

voorstellen van curriculum.nu. De schat aan informatie die deze fase van ons onderzoek heeft opgeleverd wordt nu allereerst gedeeld middels dit rapport en wordt dit jaar verder onderzocht, zodra de plannen van de wetgever omtrent curriculum.nu bekend zijn. Uit al het bovenstaande moge wederom blijken waar de BGV voor staat: kennis verzamelen van het gymnasiale, die kennis vervolgens toegankelijk maken en de mogelijkheden creëren om elkaar te vinden en die kennis met elkaar te delen.

Relevante links:

Selfie met Sappho:
https://klassieken.nu/2019/11/01/minister-betrek-alle-schoolvakken-bij-nieuw-leerplan-geef-maatwerk-ruimte/
https://klassieken.nu/wp-content/uploads/2019/10/Rapport-VCN-Volgteam-Selfie-met-Sappho.pdf

AOb-rapport Curriculum.nu
https://www.aob.nl/wp-content/uploads/2019/11/Rapport-Curriculum.nu-2019-11-definitief.pdf

Reactie van Curriculum.nu op AOb-rapport
https://www.curriculum.nu/actueel/reactie-op-het-bericht-van-de-aob/

Het geheim van de blauwe broer. Eindrapport van de Verkenningscommissie Klassieke Talen
https://slo.nl/@8612/geheim-blauwe-broer/

Een gouden standaard voor de gymnasiumopleiding. Rapport van de Werkgroep Gouden Standaard
https://slo.nl/@8624/gouden-standaard/

BGV-Enquête *Stand van de Gouden Standaard* voor gymnasiumopleiding op de scholengemeenschappen
http://bgv.aob.nl/wp-content/uploads/2015/09/Rapportage-BGV-enquête-sept.2015.pdf

Verantwoording van de illustraties:

De reus Talos gewapend met een steen. Zilveren didrachme uit Phaistos, Kreta, ca. 300/280-270 vC. (bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Talos_(mythologisch_wezen)).
Pygmalion's bruid. Tara Sampson, 2017. (Bron: http://dh.tarasampson.com/uncategorized/imagery-of-rape-within-pygmalions-bride/)
Prometheus. Jan Dijker, 1983. (bron: https://www.jeroenboschziekenhuis.nl/prometheus).
Hefaistos artistieke smederij. Milan Dubsky (sinds 1991) (https://hefaistos.eu/hefaistos-eshop-kick-off/?lang=en).

Thema's voor de tafelgesprekken

1. De lespraktijk
   a) Wat heb je nodig om taal en cultuur te integreren in de onderbouwlespraktijk?
   b) Wat heb je nodig om burgerschap te integreren in de onderbouwlespraktijk?
   c) Wat heb je nodig om digitale geletterdheid te integreren in je onderbouwlespraktijk?

2. Schoolboeken:
   a) Zoek voorbeelden van concretisering van de bouwstenen in je eigen lesmethode.
   b) Wat moeten schoolboekmakers aanleveren, opdat jij in de klas aan de slag kunt met de Bouwstenen en Grote Opdrachten?

3. Raakvlakken & overlap met andere vakken.
   a) Vergelijk verschillende schoolvakken op de raakvlakken & overlap mbt vakinhoudelijke eindtermen (inhoud & vaardigheden).
   b) Wat kunnen we met deze raakvlakken & overlap in ons onderwijs?

4. "What the Romans/Greeks really did for us"
   a) Welke 'klassieke' vormingsthema's zie je graag opgenomen in een gymnasiumcurriculum?

5. De C van cultuur van de oudheid
   a) met welke vakinhoudelijke concepten willen we de gymnasiast in aanraking laten komen?
      i) Historische concepten
      ii) Kunst-culturele concepten
      iii) Filosofische-theologische concepten

6. De V van het V-WO in het gymnasiumcurriculum
   a) Verzamel uit je lespraktijk voorbeelden waar je met jouw vak bijdraagt aan de ontwikkeling van algemene vakoverstijgende vaardigheden (academische vaardigheden).
   b) Wat is academische vorming?
   c) Hoe draag je vanuit je vak bij aan deze academische vorming?

7. Eindtoetsing (onderbouw+SE+CE): tekstbegrip: wat wil je daarin veranderd zien kijk naar bouwstenen/grote opdrachten
   a) Wat is toetsbaar?
   b) Hoe dan?

c) Haalbaar?

8. Eindtoetsing (onderbouw+SE+CE): taalbegrip
   a) Wat is toetsbaar?
   b) Hoe dan?
   c) Haalbaar?

9. Eindtoetsing (onderbouw+SE+CE): cultuurbegrip
   a) Wat is toetsbaar?
   b) Hoe dan?
   c) Haalbaar?

10. Gymnasiale vorming beleidsmatig
    a) Welke support kan vanuit SL worden gegeven, opdat curriculum GV ontwikkeld kan worden?
    b) Welke support kan vanuit SL worden gegeven, opdat curriculum GV uitgevoerd kan worden?

11. Schoolorganisatorisch
    a) Hoe verbreed je de verantwoordelijkheid voor het gymnasiumcurriculum?
    b) Hoe plaats je het gymnasium in je school (kern/keuze)?

12. Aansluiting PO & afsluiting klas 3
    a) Wat bied je een basisschoolleerling, opdat hij gymnasiale vorming als doorlopende leerlijn ervaren kan?
    b) Visualiseer de 'bagage' van de gymnasiast eind klas 3 door bij elke bouwsteen concrete tussendoelen te formuleren.
    c) Wat hebben we de gymnasiast in elk geval mee willen geven aan het einde van klas 3?